

**PATENT HAKLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN KANUN
HÜKMÜNDE KARARNAMENİN 6. MADDESİ
ÇERÇEVESİNDE PATENT VERİLEMEYECEK
KONU VE BULUŞLAR**

*Ar. Gör. Müjgan Tunç YÜCEL** -

*Ar. Gör. Serdar KALE***

GİRİŞ

Patentin konusu buluştur. Buluş teknik alanda bir sorunu çözen kural, formül, teori ya da genel anlamda öğretilerdir¹. Buluş kavramı teknik yoluyla doğaya egemen olmaya hizmet eder. Buluş, “bir beşeri gereksinim olarak ortaya çıkan soruna teknik alana giren, uygulanabilir bir öğreti ile çözüm getiren fikri bir ürün”² olarak tanımlanabilir.

Pat. KHK m.1’e göre; “Bu kanun hükmünde kararnamenin amacı buluş yapma faaliyetini özendirerek, buluşların sanayiye uygulanması ile teknik, ekonomik ve sosyal ilerlemenin gerçekleştirilmesini sağlamak için buluşlara patent veya faydalı model belgesi vererek korumaktır”.

Pat. KHK m.5’e göre; yeni, tekniğin bilinen durumunu aşan ve sanayiye uygulanabilir olan buluşlar patent verilerek korunurlar.

Kanun Hükmünde Kararnamenin 6. maddesinde patent verilemeyecek konu ve buluşlar düzenlenmiştir. Bunların bazıları “buluş” vasfını taşımadığı için koruma altına alınmayan hususlar, bazıları da buluş niteliğine sahip olup da, kamu düzenine veya ahlaka aykırı olduğu ya da münhasır bir koruma altında olan bitki ve hayvan türleri ile ilgili olduğu için korunamayan buluşlardır.

İnceleme konumuz, sözkonusu 6. madde çerçevesinde patent verilemeyecek konu ve buluşlardır. Bu bağlamda KHK m.6’daki hükümler ele alın-

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi

** Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Medeni Usul ve İcra İflas Hukuku Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi

1 Tekinalp, s.490

2 Tekinalp, s.490

çak, bazı Avrupa Ülkeleri ve Avrupa Patent Sistemindeki hükümlere değini-
lecek, kanun değişiklikleri ile ilga edilen hükümler ve özellikle tartışmala-
ra yol açmış bir mülga hüküm olan "ilaç patenti yasağı" incelenecektir.

A- İhtira Beratı Kanunu'na Göre Patent Verilemeyecek Buluşlar:

1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu'nda bazı konular buluş niteliği taşı-
madığı için, bazı buluşlarsa kamu menfaati ve hukukun genel esaslarına
aykırı olduğu için ihtira beratı ile korunmamışlardır.

"Amme menfaati" gerekçesi ile getirilmiş olan sınırlama, Kanunun 3.
maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre "eczacılığa ait bileşimler, deva ve
ilaçlar berat himayesinden istifade edemeyeceklerdir"³. Ayrıca bu hüküm
ilaç üretim usullerini de kapsamaktadır.

Hukukun umumi esaslarına aykırılıktan kaynaklanan sınırlamalar Ka-
nun'un 36. maddesi ile ortaya konulmuştur. Bu maddeye göre kamu emni-
yetini, ülke düzenini ihlal eden ve ahlaka, kanuna ve kamu düzenine aykırı
olan buluşlara ihtira beratı verilmesi geçersizdir.

Bu hükümdeki nitelikleri taşıyan buluşlar yeni, sanayiye uygulanabilir
olsalar dahi ihtira beratı ile korunamazlar⁴.

Bu maddede zikredilen kanunlar; ihtira beratı verildiği andaki Türki-
ye Cumhuriyeti Kanunları ve kanun kuvvetini haiz düzenlemeler, ahlak ve
adaba aykırılık; adil ve insafli düşünen kimselerin dürüstlük hislerine ay-
kırılık, kamu düzeni; toplumsal yaşamda geçerli olan sükun ve düzen ve
kamonun bu sükun ve düzenin devamındaki menfaatini sağlamak için
konmuş hukuk kuralları, kamu emniyeti; kişilerin temel hak ve hürriyet-
lerinin ve müşterek hayatın huzur içinde cereyanının devletin garantisi al-
tında olduğu hususunda toplumda cari olan kanaatin verdiği kolektif hu-
zurdur⁵.

1879 tarihli İhtira Beratı Kanunu ilga edilmiş ve yerini 24.06.1995 ta-
rih ve 551 sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmün-
de Kararname'ye bırakmıştır. Pat. KHK bu konuda 6. maddesi ile yeni bir
düzenleme getirmiştir.

B-551 Sayılı Patent Haklarının Korunması Hakkında Kanun Hükmünde Kararnameye Göre Patent Verilemeyecek Konular ve Buluşlar:

Pat. KHK m.6 uyarınca aşağıda sayılanlar buluş niteliğinde olmadığı
için bu Kanun Hükmünde Kararname kapsamı dışında kalır:

³ Ayiter, s.56

⁴ Ayiter, s.59

⁵ Ayiter, s.59, 60

- a- Keşifler, bilimsel teoriler, matematik metodları;
- b- Zihni, ticari ve oyun faaliyetlerine ilişkin plan, usul ve kurallar;
- c- Edebiyat ve sanat eserleri, bilim eserleri, estetik niteliği olan yaratmalar, bilgisayar yazılımları;
- d- Bilginin derlenmesi, düzenlenmesi, sunulması ve iletilmesi ile ilgili teknik yönü bulunmayan usuller;
- e- İnsan ve hayvan vücuduna uygulanacak cerrahi ve tedavi usulleri ile insan, hayvan vücudu ile ilgili teşhis usulleri.

Bu maddenin birinci fıkrasının (e) bendindeki hüküm bu usullerin herhangi birinde kullanılan terkip ve maddeler ile bunların üretim usullerine uygulanmaz.

Bu maddenin birinci fıkrasında sayılanlar için münhasıran koruma talep edilmesi halinde patent verilemez.

Aşağıda belirtilen buluşlar patent verilerek korunamaz;

- a- Konusu kamu düzenine veya genel ahlaka aykırı olan buluşlar,
- b- Bitki veya hayvan türleri veya önemli ölçüde biyolojik esaslara dayanan bitki ve hayvan yetiştirilmesi usulleri.

Madde, buluş kavramı dışında kalan, teknik yönü bulunmayan, ödüllendirilmemesi gereken, sanayiye uygulanabilir olmayan, inhisar sağlanmaması gereken konuları, kamu düzenine ve ahlaka aykırı buluşları patent verilebilirlik kavramı dışında tutmuştur.

I- Buluş Niteliğinde Olmadığı İçin Patent Verilmeyecek Konular:

Pat. KHK'nın 6. maddesinin birinci fıkrasında sayılan konular genel olarak "buluş" niteliği taşımayan hususlardır. Buluş, patentin konusunu oluşturan, soruna çözüm getiren bir kural, formül, teori yani öğretilerdir. "Teknik aracılığı ile doğadaki güçlerden faydalanma" unsuru buluşun tanımlanmasında yer alır. Yani buluş, "bir beşeri gereksinim olarak ortaya çıkan soruna teknik alana giren, uygulanabilir bir öğreti ile çözüm getiren, fikri bir üründür"⁶.

Teknik, doğayı egemenlik altına almak yani insanlık menfaatine doğa kanunlarını kullanarak bir sonuç elde etmektir⁷. Doğa cansız doğa ve canlı doğa olarak ikiye ayrılmaktadır ve toprak, su, madenler, enerji kaynakları vs. cansız doğa; insanlar, hayvanlar, bitkiler ve diğer yaşayan canlı organiz-

⁶ Tekinalp, s.490

⁷ Tekinalp, s.490

malar da canlı doğayı oluşturur⁸. Hayvan organizması mikroorganizmalar ve bitkilerin sahip olduğu biyolojik güçlerin kullanılması tekniğin konusu içindedir⁹. Ahlaki yaklaşımlarla insan vücudu tekniğin kapsamı dışında tutulmuştur. Ancak gen bilimindeki gelişmeler, bu anlayışı değiştirecek yöndedir. Gen bilimi henüz patent konusu olmamakla birlikte, genler üzerinde yapılan araştırmalar ve bunların hastalıklarla olan bağlantısı, insan vücudunun patent dışı tutulması prensibini yumuşatmaktadır¹⁰. Hayvan organizması tekniğin konusuna dahil olmakla birlikte, hayvan vücuduna uygulanacak cerrahi ve tedavi yöntemleri, teşhis usulleri; hayvan tür ve önemli ölçüde biyolojik usullerle yetiştirilmesi yöntemleri de tekniğin kapsamı dışındadır¹¹. Bitki türleri ile bitki yetiştirilmesi yöntemleri de tekniğin dışında kabul edilmiştir.

Keşifler, edebiyat ve sanat eserleri, sosyal bilimler alanındaki eser ve buluşlar, teoriler ve matematik metotları, estetik niteliği olan yaratmalar, bilginin derlenmesi, iletilmesi ve sunulması usulleri, zihni oyun ve faaliyetler vs. de teknik alanının dışında kalan hususlardır.

Uygulanabilirlik ise tekrar edilebilirlik anlamındadır. Yani buluş tesadüfen ortaya çıkmış olmayan, tekrarı kabil ve bilinen bir mahiyette olmalıdır. Pat. KHK'da bu husus "sanayiye uygulanabilir olma" ibaresi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Ancak buradaki sanayi terimi üretim, ticaret ve elsanatları, madencilik, balıkçılık, avcılık, turizm, finans ve bazı istisnalar hariç hizmet sektörünü de kapsar. Serbest meslek alanlarıysa (avukatlık, muhasebecilik, hekimlik ve müşavirlik) sanayiye dahil değildir¹².

Beşeri bir gereksinim olarak ortaya çıkan soruna çözüm getirmesi de buluşun kıstaslarından biridir. Sorunu ortaya koyan fakat çözüm getirmeyen analiz ve incelemeler buluş sayılmaz.

Bir önyargının çürütülmesi, bir kimyasal reaksiyonun başka bir maddeye uygulanarak madde elde edilmesi, bilinen bir çözümün başka bir teknik alanda kullanılması, bilinen iki maddeden bilinmeyen farklı bir madde ortaya çıkaran bileşimler, bilinen bir maddenin yeni bir işlevinin bulunması çözümleri ise buluş niteliği tüm dünyada tartışmalı olan hususlardır¹³. Sonuç olarak tekniğe dahil olma, uygulanabilir öğreti ve çözüm unsurlarını taşımayan konular buluş niteliğinde değildir ve buluş niteliği taşımayan bu konulara patent verilmez.

⁸ Tekinalp, s.490

⁹ Tekinalp, s.490

¹⁰ Tekinalp, s.490.

¹¹ Tekinalp, s.491; Karş. Ortan C.I,s.71, dn. 12'de anılan BGH GRUR 1969, s.672'deki "Rote Taube" kararı.

¹² Tekinalp, s.500

¹³ Tekinalp, s.493-494

1- Keşifler, Bilimsel Teoriler ve Matematik Metotları: (Entdeckungen; wissenschaftliche Erkenntnisse)

Keşif, dünyada mevcut olan fakat o güne kadar bilinmeyen ortaya çıkarılmasıdır, ancak teknik alanda uygulanamaz¹⁴. Keşfin konusu bir maddenin olabileceği gibi bir doğa kanunu ya da bilinen bir maddenin bilinmeyen bir özelliği olabilir¹⁵. Bilinmeyen coğrafi bir bölgenin ortaya çıkarılması da coğrafi bir keşiftir. Buluş kendiliğinden düşünülmüş, daha önceden var olmayan bir çözümdür¹⁶. Keşif de var olan fakat bilinmeyi büyük zihni bir ilgi ile ortaya çıkaran bir tespittir. Bu, keşif ve buluş arasındaki önemli bir farktır. Keşfin bir diğer farkı da “uygulanabilir” olmayışıdır¹⁷. Pat. KHK anlamında “sanayiye uygulanabilirlik” özelliği olmayan keşif bu noktada da buluştan ayrılır. Patent korumasının unsurlarından olan sanayiye uygulanabilirlik, buluş ve keşif ayırımındaki uç noktalarda farkın ortaya konmasına hizmet eder¹⁸.

Bir keşif teknik bir sonucun gerçekleştirilmesinde uygulanabilir, ancak keşif için bu, öne çıkan bir unsur değildir. Patent Kanunu'nun amacı, bilimsel alandaki ilerlemelerden ziyade, teknik alandaki ilerlemeleri teşvik etmektir. Bu noktada saf bir bilgiyi ortaya koyan keşiflerin bir önemi yoktur¹⁹. Böyle bir bilgi “teknik alanda bir öğreti” olmadığından patent verilebilir bir çözüm değildir. Ancak mesela yeni bir maddenin nasıl ve nerede tatbik edilebileceğini gösteren keşif niteliğindeki bir bilgi, buluş niteliklerine sahipse keşif buluşa dönüşebilir yani uygulama usulü buluş niteliğinde olabilir²⁰. Dolayısıyla bu tip keşifler göreceli olarak patent verilemeyen konulardandır.

Esas itibarıyla keşfin uygulanabilirliği yoktur. Bunlar ancak vasıtalı olarak, yani başka bir öğretinin araya girmesi ile sanayiye uygulanabilirler. Dolayısıyla bu tür keşifler mutlak olarak patent verilemeyecek konulardır (absolut patentunfähig)²¹.

Göreceli olarak patent verilemeyecek olan keşiflere örnek olarak, bir maddenin özel bir mahiyette ve kalitede olmasının bulunması gösterilebilir. Öyle ki, bu keşif maddenin doğrudan uygulama alanı bulmasını temin eder (alüminyumun hafifliği gibi)²², ancak bu gibi keşiflerin patent alabilmesi

¹⁴ Blum / Pedrazzini, s.80

¹⁵ Blum / Pedrazzini, s.80

¹⁶ Blum / Pedrazzini, s.80

¹⁷ Blum / Pedrazzini, s.80

¹⁸ Blum / Pedrazzini, s.80

¹⁹ Blum / Pedrazzini, s.80

²⁰ Blum / Pedrazzini, s.81

²¹ Blum / Pedrazzini, s.81

²² Blum / Pedrazzini, s.81

için diğer patent verilebilirlik şartlarını da taşıması gerekir. Mesela röntgen ışınları, keşfin doğrudan doğruya tıbbi alana yönlendirilmesine müsait olmamasından dolayı tek başına patente konu olamaz²³. Bu ışınların üretilmesi ve uygulanması, diğer şartlar da varsa patente konu olur.

Bilimsel teorilerse teknik alana girmeyen, saf bilimsel yaklaşımlardır. Teoriler, fizik kuramları, kimya formülleri vs. saf olarak bilgi içeren, esas itibarıyla pratik bir sonuç ve çözüm ortaya koymayan, doğrudan sanayiye uygulanabilirliği olmayan, teknik alana dair bir öğreti sunmayan, soyut plandaki öğretilerdir²⁴. Teknik bir soruna çözüm getiren teoriler patente konu olabilirler.

Patent korumasının amacı buluşların özendirilmesi ve teknik alanda ilerlemenin sağlanmasıdır. Saf teoriler ve yeni bilimsel yaklaşımlar tek başlarına bu amaca hizmet etmezler. Ancak bilimsel teoriler patent verilebilir bir buluşun temelini oluşturabilirler²⁵. Mesela hidrokarbür kristallerinin bileşiminin özel bir oryantasyonunu elde etmek durumunda, bu tespitin tek başına teknik alanda uygulanabilirliği yoktur. Teknik alanda uygulanabilirlik günümüzde sınırları kolay belirlenemeyen bir konu haline gelmiştir ve bazen uygulanabilirlik münhasıran teorik bilgiye ve formüle bağlıdır, fakat bu durumlarda dahi patent teorik bilgi ya da formüle değil, onun teknik alanda uygulanmasının sonucu olan çözüme verilir.

Matematik metotları da bilimsel teoriler gibi saf bilimsel oldukları ve teknik alanda bir öğretiyi içermedikleri için, sanayiye uygulanabilir çözümler değildir, burada da elde edilen bir buluştan söz edilemez (matematiksel formüller, çözüm yolları ve sayı sistemleri gibi). Bu nedenle patent koruması kapsamı dışındadır.

Bilimsel teoriler ve matematik metotları, hatta keşifler patent koruması dışında kahrılar ve fikri hukuk çerçevesinde başka şekillerde korunurlar²⁶.

2- Zihni, Ticari ve Oyun Faaliyetlerine İlişkin Plan, Usul ve Kurallar: (Anweisungen an der menschlichen Geist-İnsan Zihnine Yönelik Direktifler)

Bu usul ve kurallardan anlaşılması gereken; teknik olmayan, insan zihnine yönelik, belli bir düşünce sistemi çerçevesinde gayri maddi bir amacı takip eden direktiflerdir. Bu direktifler, doğrudan zihin faaliyetlerinin ortaya çıkarılması ve bir takım faaliyetlerin zihni kuramlarının ortaya konulmasına hizmet eder.

²³ Blum / Pedrazzini, s.81

²⁴ Blum / Pedrazzini, s.79; Schulte, s.6.

²⁵ Schulte, s.6

²⁶ Blum / Pedrazzini, s.179

Teknik anlamdaki plan, usul ve kurallar da doğadaki güçlere hükmetmek amacına hizmet eden, insan zihnine yönelik direktiflerdir. Yani teknik, bu anlamdaki bir takım usul ve kuralların, insan tarafından doğal güçlere ve doğadaki maddelere uygulanmasıdır ve teknik alanda uygulanabilecek öğretiler meydana getirir. Burada anılan plan, usul ve kurallar da insan zihnine yönelik direktiflerdir, ancak amaç doğanın hakimiyet altına alınması değil, düşünce formları ve konumlarını hakimiyet altına almaktır²⁷. Yani burada gayri maddi, tekniğe yönelmeyen bir amaç vardır.

İnsan zihnine yönelen direktifler teknik bir kuralın ön basamağını oluşturabilirler ama bu durum onların teknik olmayan yapısını değiştirmez. Eski Alman Patent Kanunu'nda mekanik-zihni direktifler ve saf zihni direktifler ayrımı yapılmış ve ilk durum patent korumasının konusunu oluştururken, ikincisi patent verilemez bir konu sayılmıştır²⁸. Burada sözkonusu olan birinci durum, tekniğe hizmet eden bir usul ya da kural, ikinci durum ise saf insan zihnine yönelik direktiftir. Yani, ancak teknik direktif patente konu olabilir, fakat zihne yönelik direktif teknik bir kuralın ya da bir buluşun ön basamağını oluştursa da patentle korunamaz.

Teknik olmayan zihni, ticari oyun faaliyetlerine ilişkin usul, plan ve kuralardan bazıları şunlardır: Bazı özellikli yazı yöntemleri, öğrenme yöntemleri; çarpım tablosu ve hızlı okuma teknikleri gibi, reklam yöntemleri; futbol formalarına reklam vermek gibi, bazı şans oyunlarında şansı arttırmak için uygulanan özel yöntemler; bir takım kombinasyon yöntemleri geliştirerek kazanma şansını arttırmak gibi, imar planları, şimendifer geçidi kontrol sistemleri, tarifname ve talimatnameler²⁹. Oyun araçları ise (satranç, dama, domino gibi oyunlar) teknik ürünlerdir.

3- Edebiyat ve Sanat Eserleri, Bilim Eserleri, Estetik Niteliği Olan Yaratmalar, Bilgisayar Yazılımları:

Bu ürünler, tekniğin alanı dışında, sanayiye uygulanabilir bir çözüm getirmeyen yani buluş niteliği taşımayan fikri bir çabanın sonuçlarıdır. Hepsi bir yenilik meydana getirir ancak teknik alana dahil olmayan yaratmalardır. Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu çerçevesinde fikir ya da sanat eseri olarak koruma kapsamındadırlar. Kitaplar, müzik eserleri, sinema eserleri, bilimsel eserler, heykeller, resimler vs. gibi ürünler ve bilgisayar yazılımları (örneğin: Microsoft Word) bu bağlamda değerlendirilen ürünlerdir. Bunlara bağımsız olarak patent koruması sağlanamaz ama bir bilgisayar patent ile koruma altına alınmışsa onun parçası olan bir program da bu korumaya dahil olur³⁰.

²⁷ Blum / Pedrazzini, s.78

²⁸ Blum / Pedrazzini, s.78

²⁹ Blum / Pedrazzini, s.78, 79

³⁰ Tekinalp, s. 501

4- Bilginin Derlenmesi Düzenlenmesi, Sunulması ve İletilmesi İle İlgili Teknik Yönü Bulunmayan Usuller:

Kanun tekniği açısından bu bendin maddede yer alması kanaatimizce yanlıştır. Zira bu usuller 2. bendde sayılan zihni, ticari ve oyun faaliyetlerine ilişkin plan, usul ve kurallar çerçevesine giren bir husustur. Zira İsviçre Patent Kanunu'nda da bu çerçevede zikredilmiştir³¹.

Burada da insan zihni faaliyetleri sonucu ortaya çıkan bilgilerin yine zihni bir faaliyetle sistematik olarak düzenlenmesi söz konusudur. Saf olarak bilginin sistematize edilmesini ve aktarılmasını amaçlayan bu usuller tekniğin alanı dışındadır. Bilginin bir forma sokulmasını amaçlayan bu faaliyetler teknik bir sonuca hizmet etmediğinden dolayı buluş kavramı dışındadır. Defter tutma yöntemleri, (muhasabe defterleri vs.) dosyalama yöntemleri, kataloglar, indeksler bu bağlamda değerlendirilebilecek usullerdir. Ticari defterlerin kayıtları ise teçhizatlarının özelliği, hususi bir kombinasyon çerçevesinde teknik elemanları da kapsıyorsa teknik addedilebilir ancak buluş niteliği başka nedenlerle kabul edilmez³².

Buluş kavramı dışında olan bu usullere de patent verilemez.

5- İnsan ve Hayvan Vücuduna Uygulanacak Cerrahi ve Tedavi Usulleri İle İnsan ve Hayvan Vücudu İle İlgili Teşhis Usulleri:

Doğa; canlı ve cansız doğa olarak ikiye ayrılır. Enerji, su, toprak, maddeler, vs. cansız doğayı; insanlar, hayvanlar, bitkiler ve mikroorganizmalar da canlı doğayı oluşturur. Cansız doğa tekniğin kapsamı alanındadır yani cansız doğa elemanları hakimiyet altına alınabilirler.

Tartışmalı olan husus, canlı doğanın tekniğin kapsamına dahil olup olmadığıdır.

Bir görüşe göre, kural olarak canlı doğanın tekniğin alanına girebileceği yadsınamaz bir durumdur³³. Ancak bu hususta çözülmemiş bazı önemli problemler vardır. Mesela "tekrar edilebilirlik" özelliği patent verilebilir bir buluş için gereklidir. Yani buluş sanayiye uygulandığında güvenli bir şekilde istenilen sonucu verebilmelidir. Cansız doğa bakımından bu noktada bir sorun yoktur. Ancak canlı doğa bakımından bu husus değişkendir. Zira canlıların bazı durumlara vereceği tepkiler, fizyolojik ya da patolojik durumlarına göre ya da diğer doğal dış etkenlere bağlı olarak değişebilir. Bu nedenle canlılara tekniğin uygulanması (mesela fare vücuduna enjekte edilen kırdak dokusundan kulak kırdak elde etme) her zaman aynı sonucu vermeyebilir. Ancak belli bir sonuca ulaşmak için, gerekli fiziksel faktörlerin yeterli derecede belirlenmesiyle tekniğin uygulanması, belli şartlar altında,

³¹ İsviçre Patent Kanunu, Art I, Anm 8.

³² Blum / Pedrazzini, s.79

³³ Blum / Pedrazzini, s.82